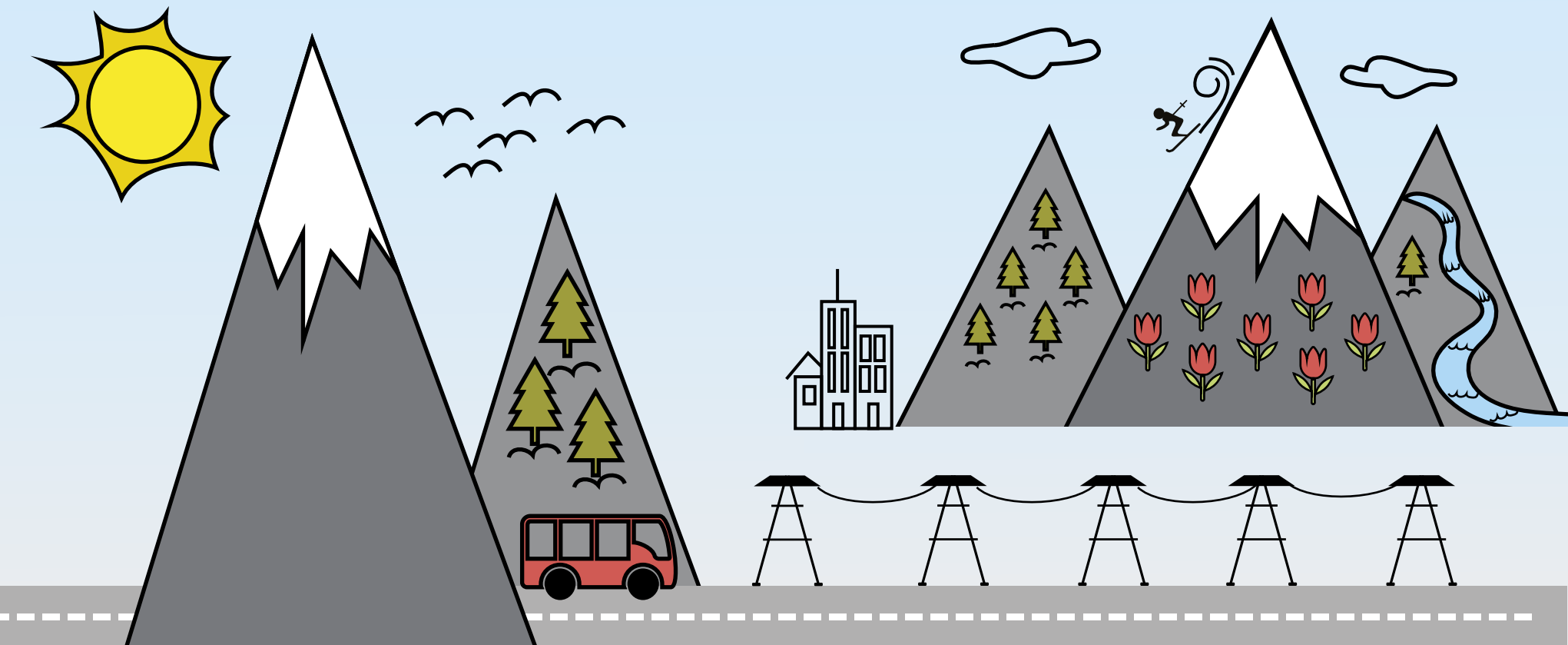

Борбор Азия тоолорунун жаратылышын сактоо

- Инфраструктуралык долбоорлорду иштеп чыгуучулар,
- аткаруучулар жана коомдук байкоочулар үчүн
- эскерткич жана курал

Борбор Азия тоолорунун жаратылышын сактоо

CEPF Фондунун (www.cepf.net) колдоосу менен Zoi (www.zoinet.org) Экологиялык тармагы тарабынан даярдалган.

Концепциялары: Виктор Новиков, Фируза Илларионова

Түзгөндөр: Каныбек Исабаев, Гамал Соронкулов, Айгерим Абдыжапарова

Иллюстрациялар: Руслан Валитов

Жасалгасы: Ярослав Тартыков

Түзүүчүлөр коомдук экологиялык бирикмелер, жарандардын демилгелүү топтору жана Борбор Азия өлкөлөрүнүн уюмдары бул басылманын материалдарын өз иштеринде колдоно алышат деп үмүттөнүшөт. Бардык маалыматтар тандалма түрдө жана жөнөкөйлөтүлгөн түрдө берилет.

Нейматулло Махмадуллоевич Сафаровдун

жаркын элесине

1944-2021

2021 жылдын 22 августунда белгилүү тажик биологу, биология илимдеринин доктору, тажрыйбалуу жетекчи жана Тажикстандын эмгек сиңирген ишмери, биологиялык ар түрдүүлүк боюнча Конвенциянын координатору Нейматулло Махмадуллоевич Сафаров дүйнө салды. Ал чынчыл, энергиялуу, сүйкүмдүү адам, чоң энтузиаст жана өз тармагынын көрүнүктүү адиси болгон, ал 40 жылдык өмүрүн жапайы жаратылышты коргоого жана изилдөөгө арнаган.

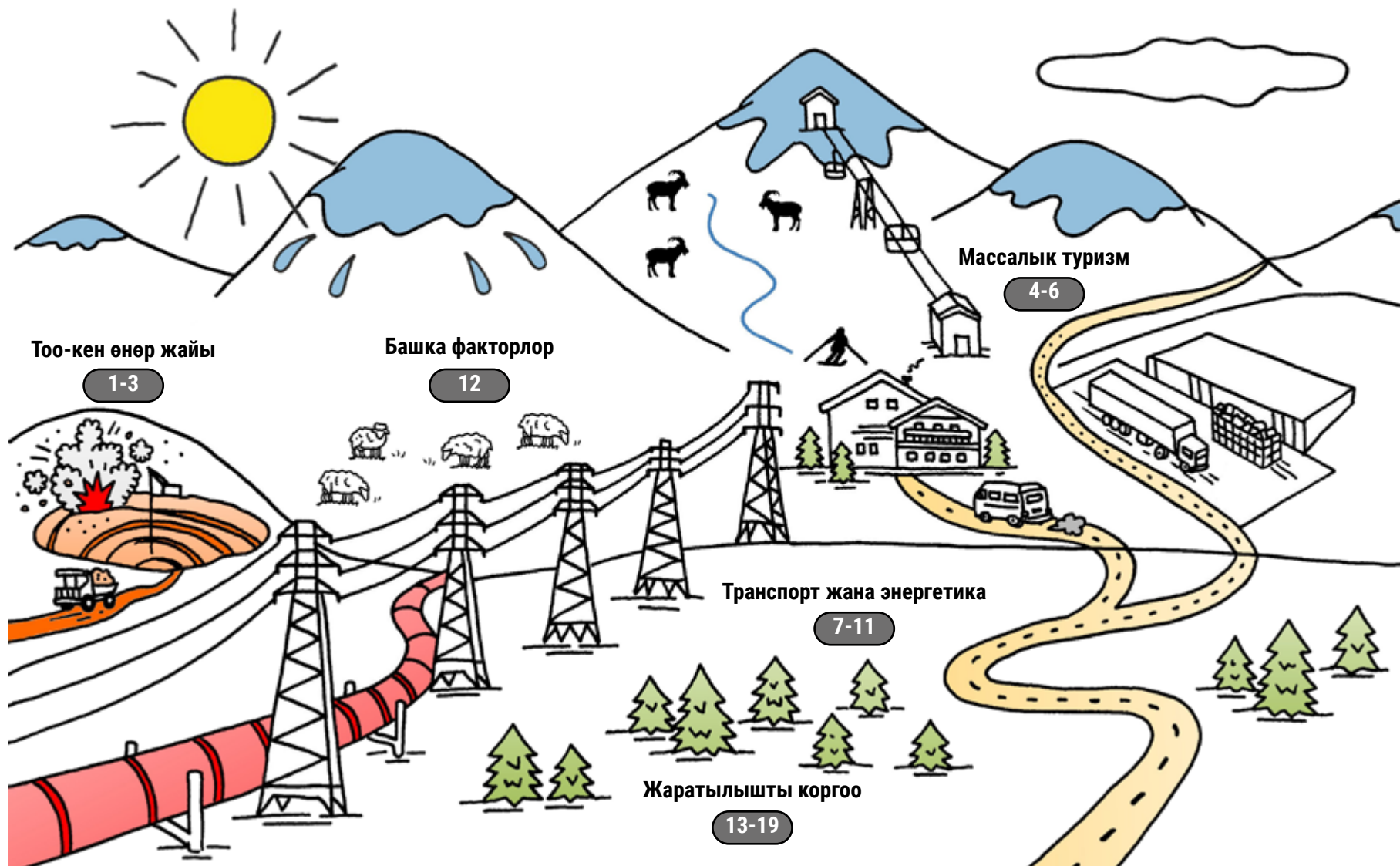
Анын жетекчилиги астында Тажикстандын негизги экологиялык пландары иштелип чыккан, биологиялык ар түрдүүлүк жана биологиялык коопсуздук боюнча Улуттук борбор түзүлгөн, жаратылыш ресурстарын жана биологиялык ар түрдүүлүктүн негизги аймактарын картага түшүрүү, экологиялык маалымат базаларын түзүү, корголуучу жаратылыш аймактарынын тармагын өнүктүрүү, сейрек кездешүүчү жана жоголуп бара жаткан жаныбарлар менен өсүмдүктөрдүн түрлөрүн сактоо, биологиялык ар түрдүүлүк боюнча ири эл аралык долбоорлор демилгеленген жана ишке ашырылган.

Ал Борбор Азияда жана дүйнөлүк билим борборлорунда кесиптештери-илимпоздор, саясатчылар, коомдук ишмерлер менен жакшы мамилелерди түзгөн жана колдогон. Анын илимий жана коомдук салымы бизде калат жана анын студенттери, шериктери жана жакын адамдары тарабынан өнүгөт.

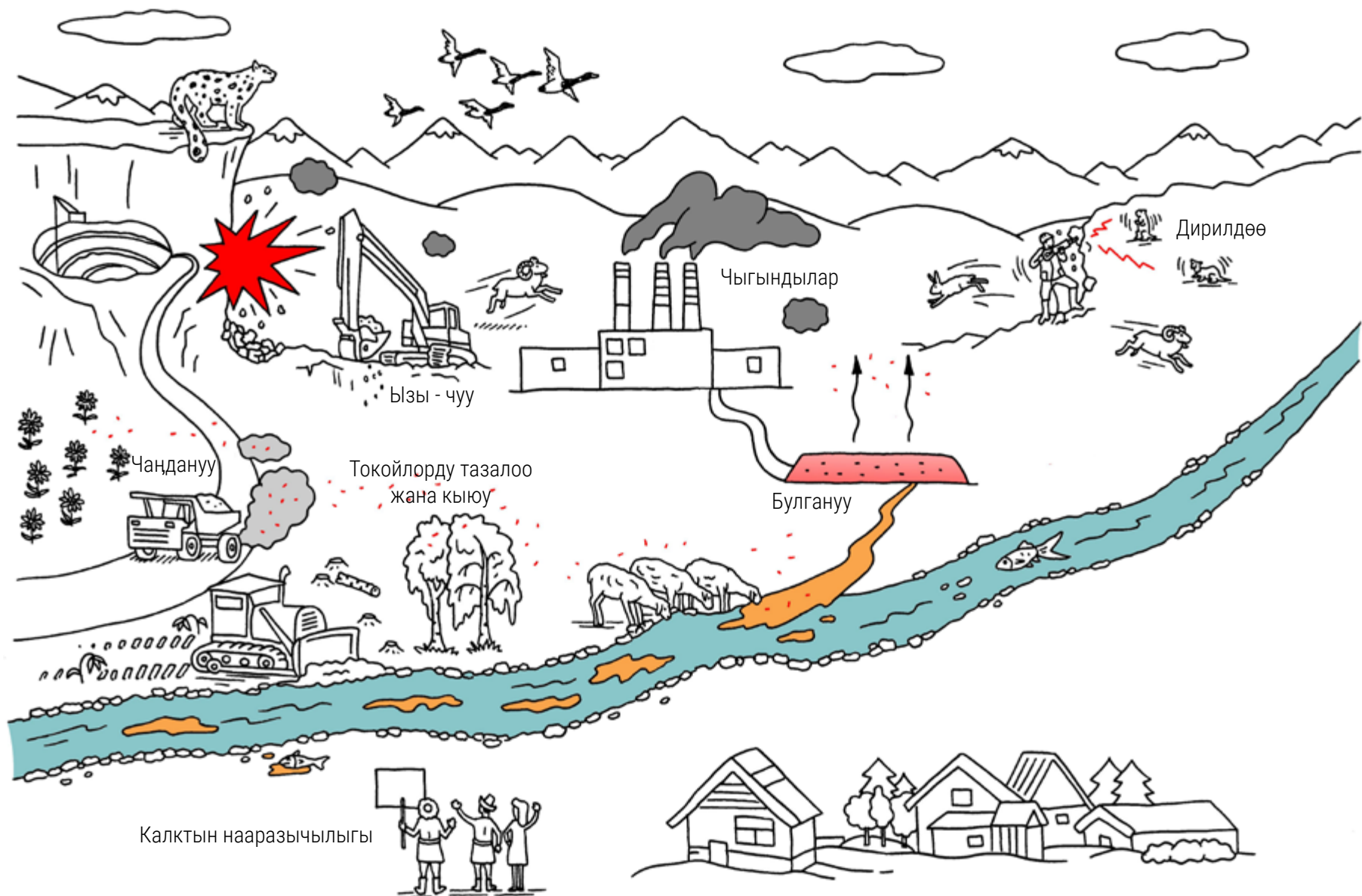
Жаткан жериңиз жайлуу болсун!

Борбор Азия тоолорунун жаратылышын сактоо

Мазмуну

Тоо-кен өнөр жайы жана жаратылыш: негизги көйгөйлөр

Тоо-кен өнөр жайы: курчап турган чөйрөгө тийгизген таасири жана кесепеттери

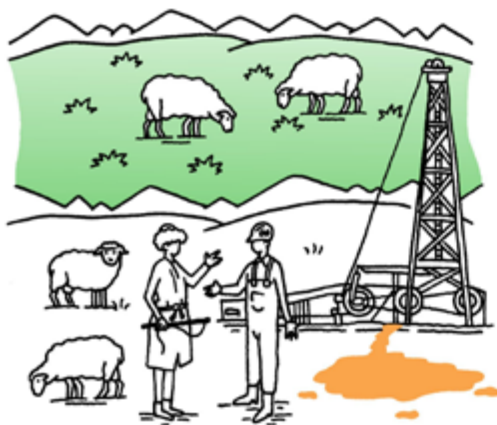
Жарылуулар жана дирилдөө

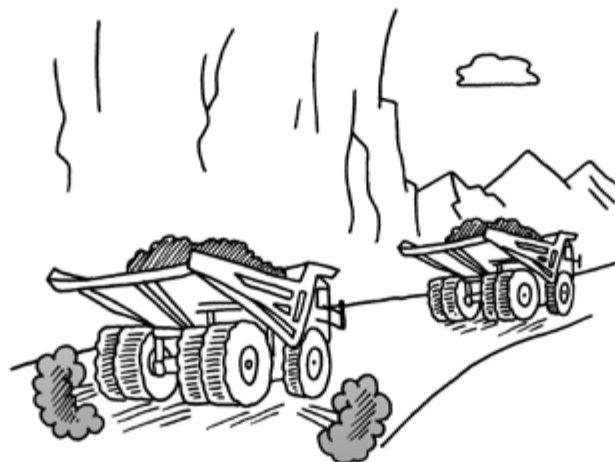
Бош тектердин таштандылары
жана таштандылар

Атмосферага чыгындылар, булганган
сууларды чыгаруу

Жайыттардын бузулушу жана булганышы

Техникадан чыккан чаң жана ызы-чуу

Климаттын өзгөрүшүнүн жана табигый
кырсыктардын таштанды сактоо коопсуздугуна
тийгизген таасири

Тоо-кен өнөр жайы жана жаратылыш: чечимдер

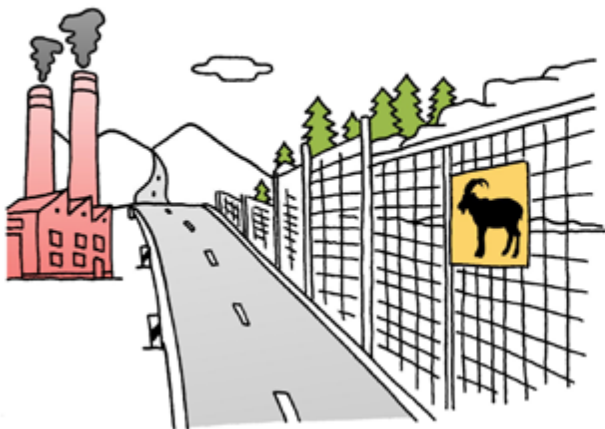
Жаныбарлар дүйнөсүнө мониторинг жүргүзүү жана коргоо чараларына компаниялардын катышуусу

Өнөр жай аянттарында курчап турган чөйрөгө үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүү

Жергиликтүү калктын пикирин жана жаратылышты коргоо боюнча уюмдардын сунуштарын эске алуу

Өнөр жай аянтчаларынын тосмолорун орнотуу жана корголуучу жаратылыш аймактарын пайдалануунун алдын алуу

Түрлөрдү изилдөө жана сактоо жана экологиялык абалды жакшыртуу боюнча жергиликтүү чараларга жана долбоорлорго демөөрчүлүк кылуу

Өнөр жай иштери аяктагандан кийин жаратылышты калыбына келтирүү (рекультивациялоо)

Массалык туризм жана жаратылыш: негизги көйгөйлөр

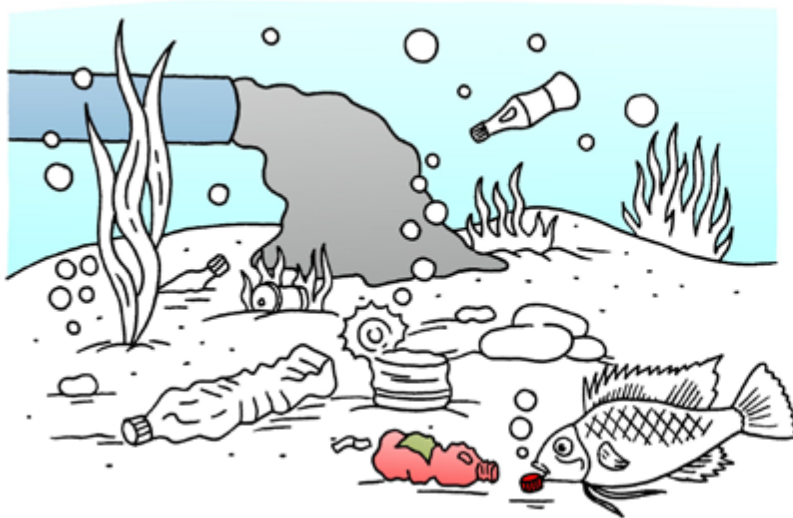
Массалык туризм: курчап турган чөйрөгө тийгизген таасири жана кесепеттери

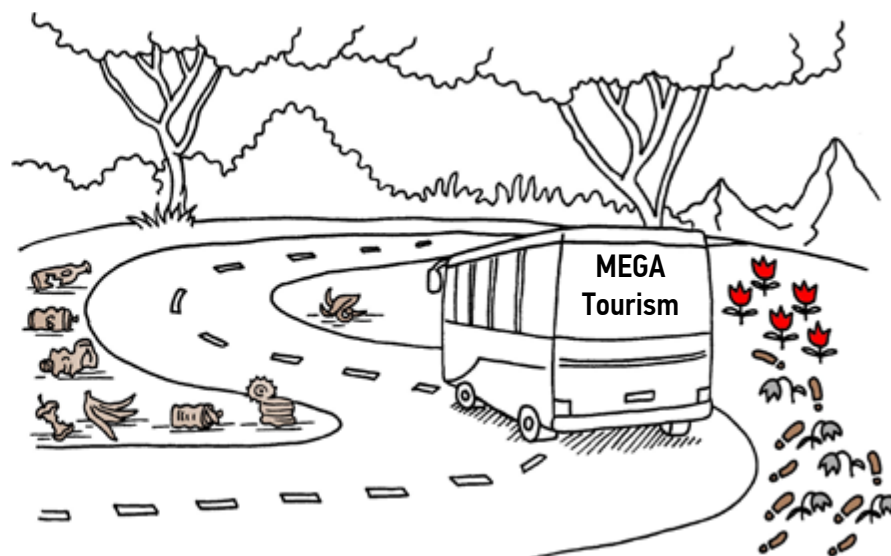
Токойдогу өрт коркунуч.
Үңкүрлөрдүн сакталышын бузуу.

Жапайы жаныбарларга мыйзамсыз аңчылык кылуу.
Сейрек кездешүүчү өсүмдүктөрдүн
көзөмөлсүз чогултулушу.

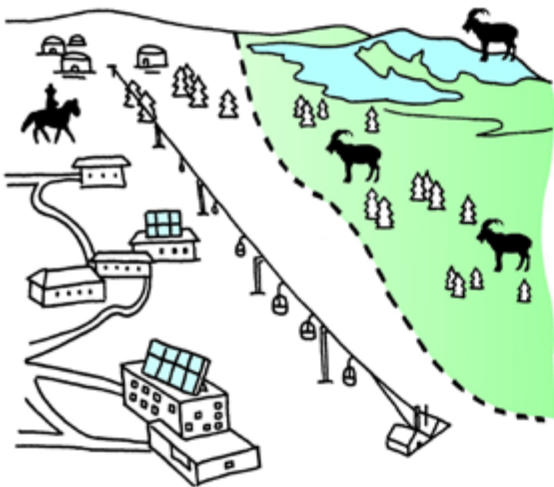

Массалык эс алуу жайларында таштандылардын
топтолушу жана булгануу.

Табигый парктарга жана эс алуу жайларына
туристтердин ашыкча жүктөлүшү.

Массалык туризм жана жаратылыш: чечимдер

Катуу коргоо режими менен жаратылыш аймактарын пайдалануунун алдын алуу.

Жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн сейрек кездешүүчү жана аялуу түрлөрүнө тийгизген таасирин эске алуу менен туристтик базаларды пландаштыруу.

Туристтер жана тургундар тарабынан сейрек кездешүүчү өсүмдүктөрдү чогултууну чектөө жана көзөмөлдөө.

Жогорку экологиялык стандарттарды, таштандыларды өзүнчө чогултууну жана кайра жаралуучу энергия булактарын колдонуу.

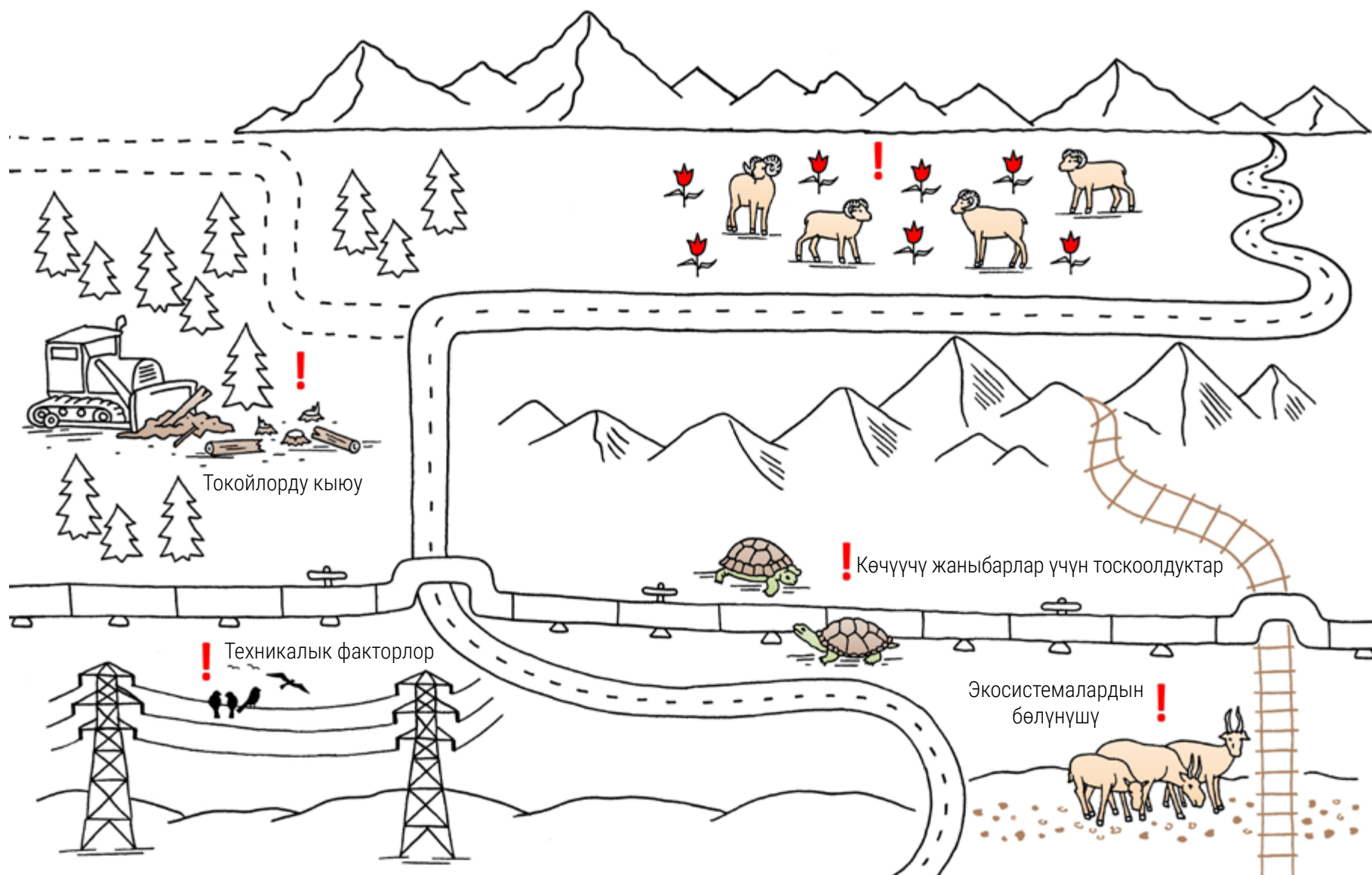

Массалык туризмди өнүктүрүү чөйрөсүндө экологиялык баалоону өткөрүү.

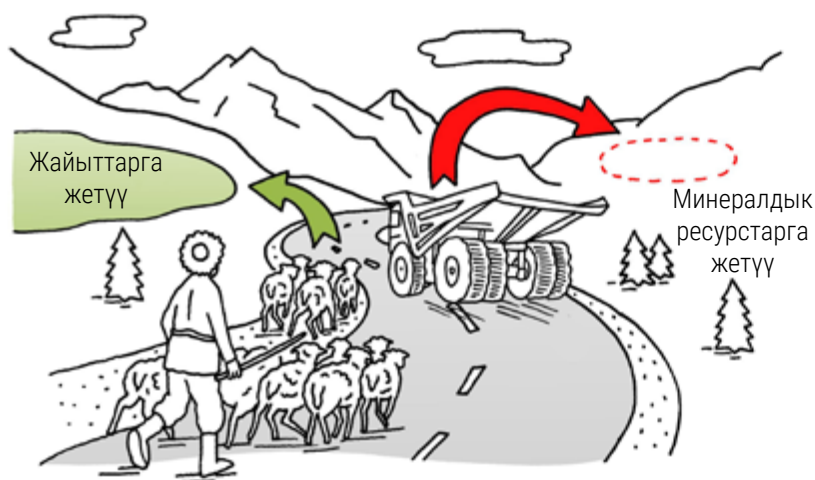

Баалуу токойлорду кыюуга тыюу салуу жана туристтик максаттар үчүн жапайы жаратылышты өнүктүрүүнү чектөө.

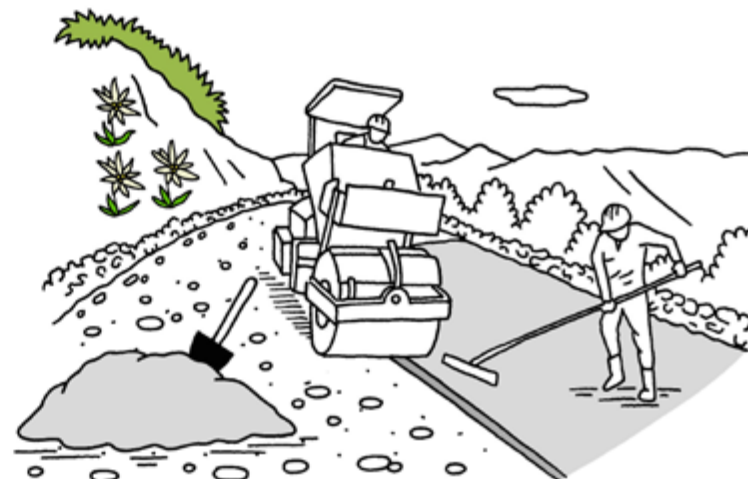
Транспорттук жана энергетикалык инфраструктура жана жаратылыш: негизги көйгөйлөр

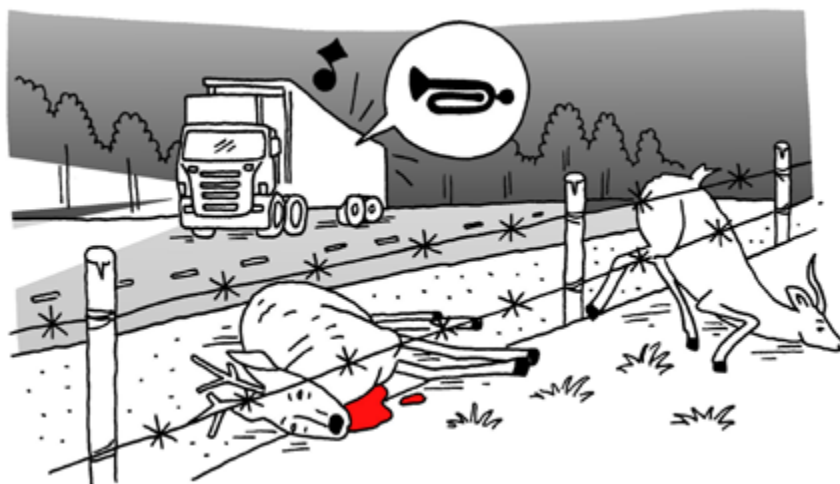
Жолдор: курчап турган чөйрөгө тийгизген таасири жана кесепеттери

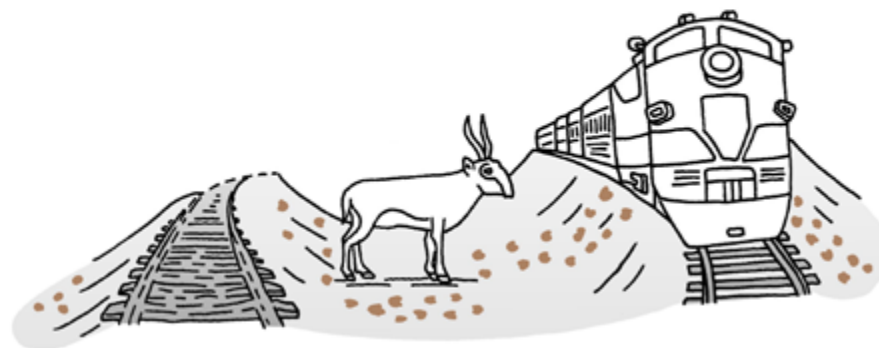
Жолдорду өнүктүрүү социалдык экономикалык чоң маанигее ээ. Алар адамдардын жана компаниялардын жаратылыш ресурстарына жетүүсүн жеңилдетет.

Жол куруу сейрек кездешүүчү жана аялуу өсүмдүктөр менен жаныбарлардын түрлөрүнө таасирин тийгизиши мүмкүн.

Жол кыймылы көп болгон жолдор жана ага байланыштуу тосмолор жаныбарлардын көчүүчү түрлөрүнө терс таасирин тийгизет.

Экологиялык чараларды эске албастан темир жолдорду жана транспорттук коридорлорду куруу жана кеңейтүү миграциялык түрлөр жашаган жерлердин бөлүнүшүнө жана кыскарышына алып келет.

Масштабдуу инфраструктура жана узак мөөнөттүү экологиялык таасирлерди баалоо

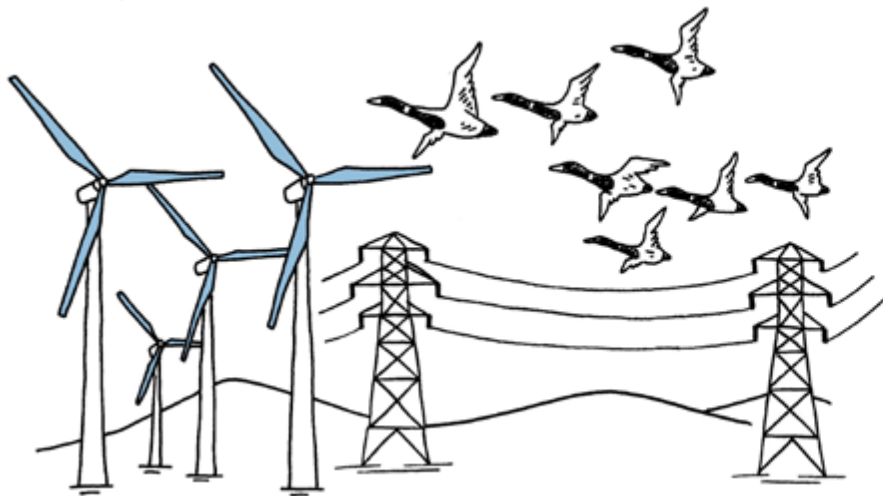
Негизги жолдордун өнүгүшүнө чейинки жаратылыш ...

... жана алар курулгандан кийин

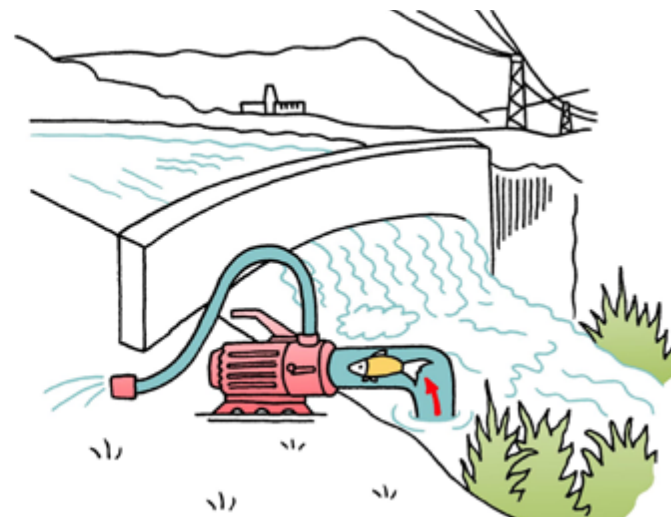

Тоо жана башка аялуу экосистемалар аркылуу транспорттук коридорлорду жана негизги жолдорду пландаштыруу экологиялык стратегиялык балоону талап кылат.

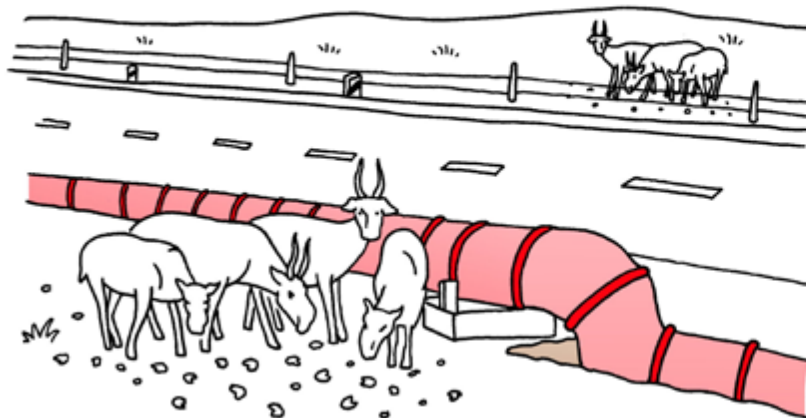
Энергетика: курчап турган чөйрөгө тийгизген таасири жана кесепеттери

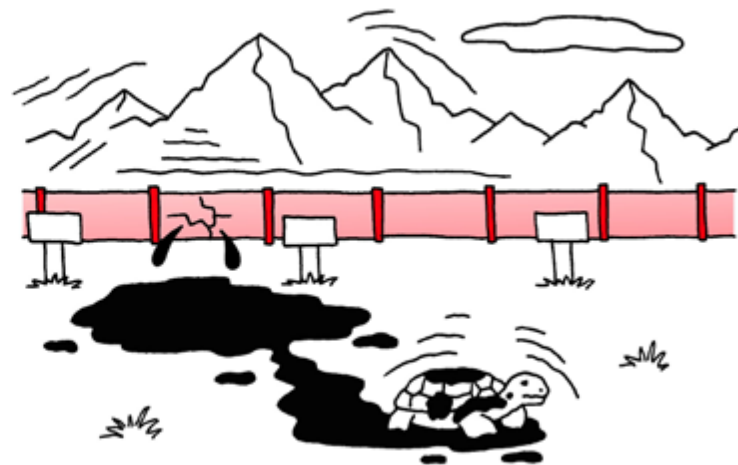
Ири масштабтуу «жашыл» энергия объектилерин жаратылышка таасирин тийгизиши мүмкүн жана экологиялык баалоону талап кылат (ОВОС).

Энергетикалык инфраструктуранын өнүгүшү уникалдуу жана аялуу түрлөргө жана алардын жашаган жерлерине таасирин тийгизиши мүмкүн.

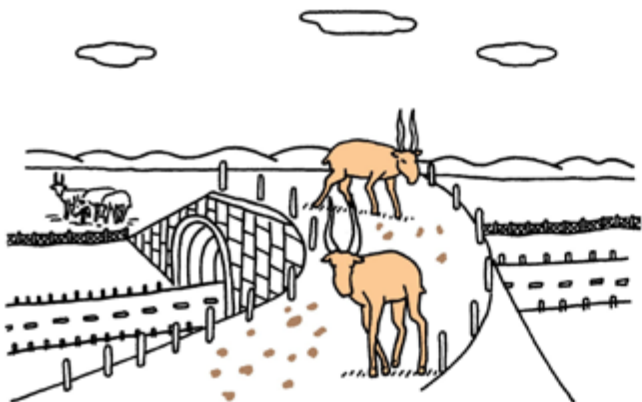

Түтүктөр жолдор жана тосмолор менен айкалышып, жаныбарлардын миграциясынын мүмкүнчүлүктөрүн жана жолдорун чектей алат.

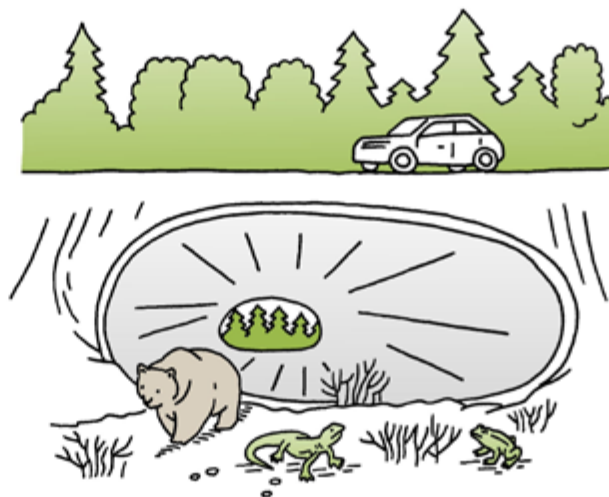

Кырсыктар жана энергия ташуу агымы жапайы жаныбарларга жана аялуу түрлөргө зыян келтириши мүмкүн.

Транспорт, энергетика жана жаратылыш: чечимдер

Инфраструктуранын үстүндөгү миграциялык түрлөрдүн өтмө жолдору.

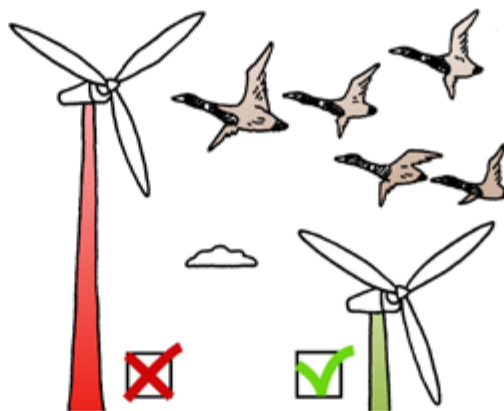
Инфраструктуранын алдындагы миграциялык түрлөрдүн өтмө жолдору.

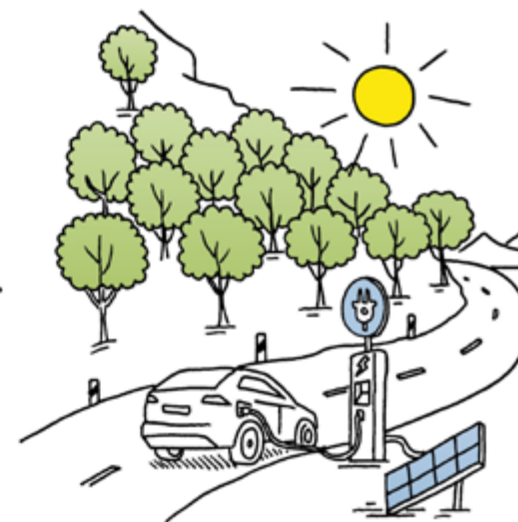
Айдоочулар үчүн эскертүүчү белгилер жана түнкү жол кыймылын жөнгө салуу.

Инфраструктураны курууда түрлөрдүн жана рельефтин экологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу.

Таасирин азайтуу боюнча техникалык чечимдер: өлчөмдөрү, түзүлүшү жана дизайн.

Жаратылышка негизделген чечимдер, транспорттун жана энергетиканын экологиялык жактан таза болушун жогорулатуу.

Жапайы жаратылышка таасир этүүчү башка факторлор

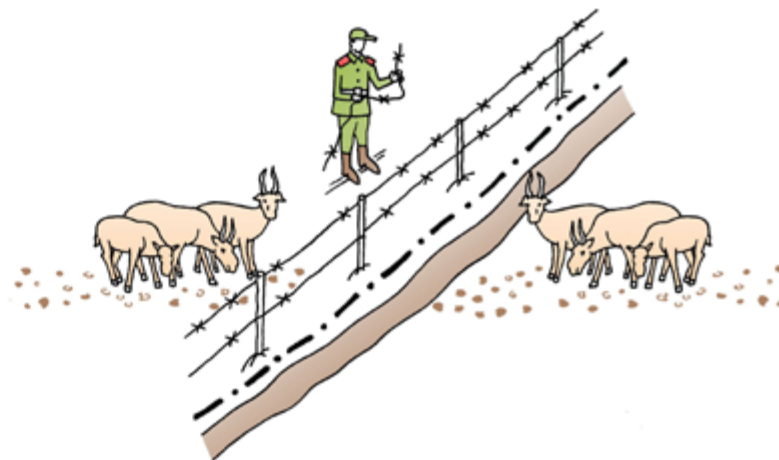
Жаратылыш ресурстарына жогорку басым: малды көп жаюу, жаңгакты жыйноо жана токойду башкаруунун туруксуздугу.

Инвазивдүү келгин түрлөрү тубаса жергиликтүү түрлөрдү чектейт жана алмаштырат: шаардык жана суу экологиялык чөйрөсүнө коркунуч.

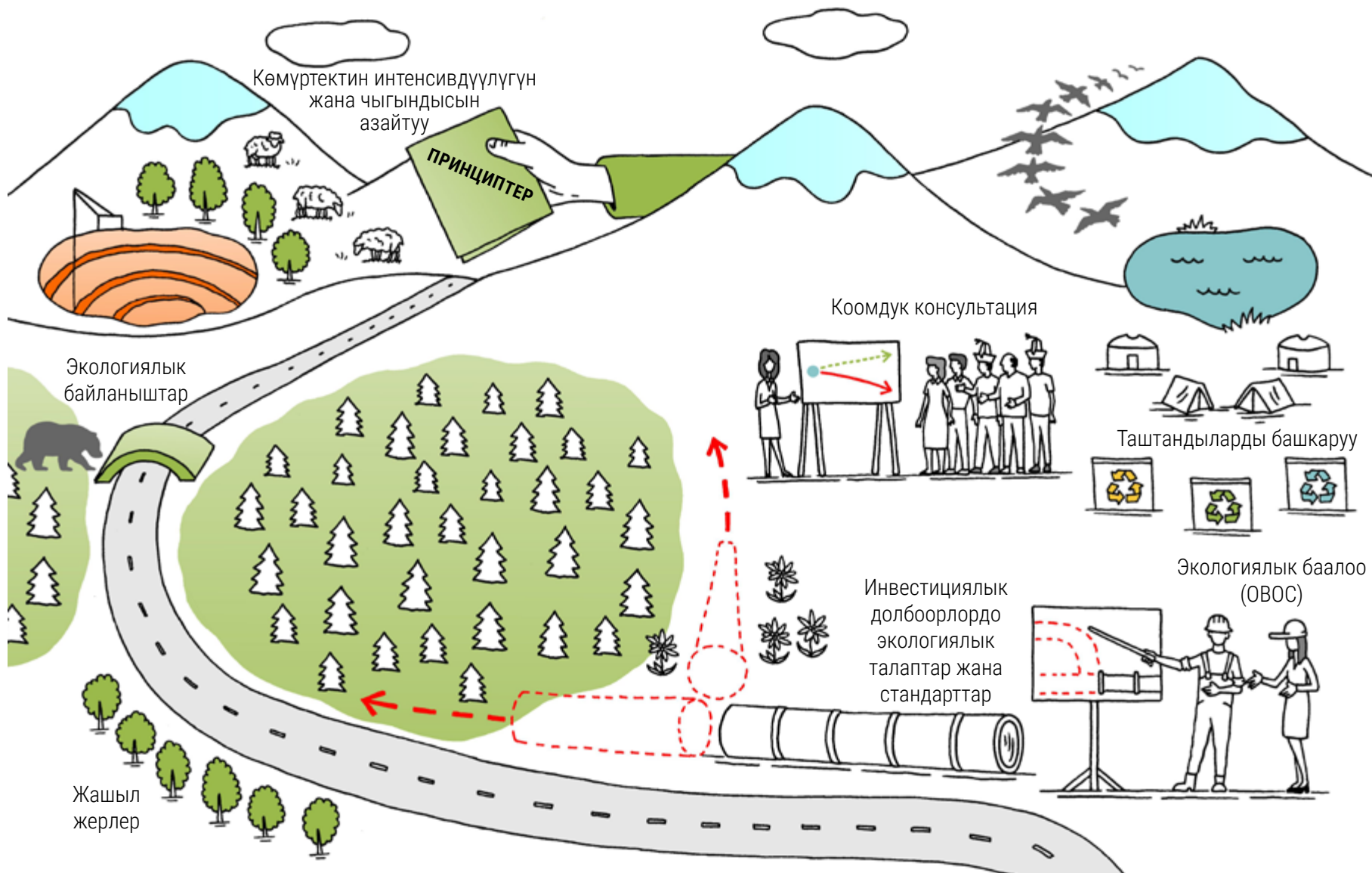

Климаттын өзгөрүшү сезгич түрлөргө, экосистемаларга жана биологиялык процесстерге-мезгилдүү миграцияга, гүлдөө мезгилине ж.б. таасирин тийгизет.

Чек аралардагы тосмолор түрлөрдүн миграциясына тоскоол болууда.

Инфраструктураны өнүктүрүүдө жапайы жаныбарларды коргоо жана сактоо

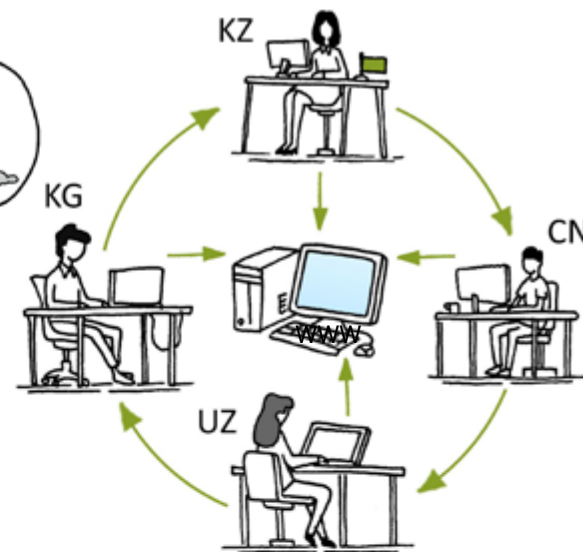
Коомчулуктун катышуусу жана салымы

Коомдук экологиялык экспертиза жүргүзүү жана жыйынтыгын мамлекеттик органдарга жөнөтүү.

ЖМКнын көңүлүн буруу, журналисттик иликтөө.

Долбоорлорго коомдук экологиялык мониторинг жүргүзүү үчүн аймактык тармактарды өнүктүрүү.

Компанияга жана анын каржылоо уюмдарына суроо-талаптарды жана даттанууларды жөнөтүү.

Компетенттүү мамлекеттик органдардын жана компаниялардын веб-сайттарындагы долбоорлор, пландар жана расмий документтер менен таанышуу.

Консультация алуу үчүн кадыр-барктуу окумуштууларга жана көз карандысыз эксперттерге кайрылуу.

Коомчулуктун катышуусу жана салымы

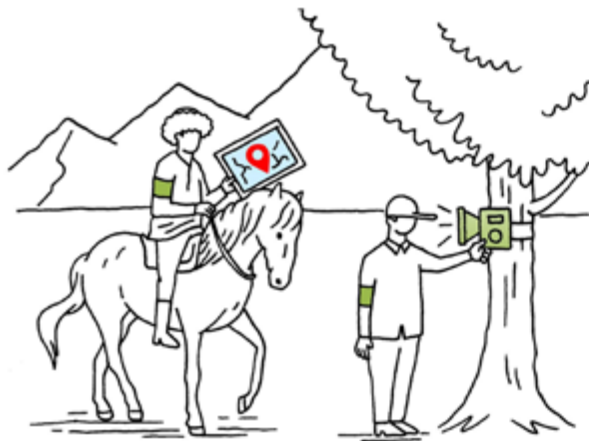
Курчап турган чөйрөнү коргоо боюнча петицияларга кол топтоо.

Инфраструктуралык долбоорлордун экологиялык аспектилери боюнча тегерек столдорду уюштуруу.

Долбоорлорду ишке ашырууну көзөмөлдөгөн же уруксат берген компетенттүү мамлекеттик органдарга кайрылуу.

Коомдук көзөмөл, жаратылышты коргоо дружиналары.

Мамлекеттик органдар жана жергиликтүү бийлик менен биргеликте экологиялык инспекция.

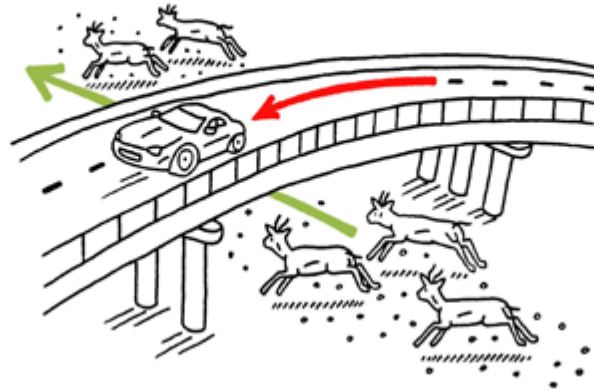

Тышкы баалоо үчүн эл аралык уюмдарга кайрылуу.

Эл аралык конвенциялар, куралдар жана практика

Жарандардын адилеттүүлүккө жана экологиялык маалыматка жетүүсү боюнча Орхус конвенциясы.

Жапайы жаныбарлардын миграциялык түрлөрүн сактоо боюнча Бонн конвенциясы.

Жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн сейрек кездешүүчү түрлөрүн эл аралык сатуу боюнча конвенция (СИТЕС / CITES).

Эл аралык маанидеги саздак жерлер жөнүндө Рамсар конвенциясы.

Биологиялык ар түрдүүлүк жөнүндө конвенция.

Экосистеманы калыбына келтирүүнүн эл аралык декадасы (2021-2030), биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо боюнча улуттук иш пландар.

Эл аралык конвенциялар, куралдар жана практика

Улуу заттар жана калдыктар боюнча конвенциялар: Минамата, Стокгольм, Базель.

Өндүрүш кырсыктары конвенциясы, башка стандарттар жана талаптар.

Курчап турган чөйрөгө таасирди баалоо (Еспо) конвенциясы, негизги принциптер жана куралдар.

Экологиялык стандарттар жана ишканалар үчүн сертификаттар: ISO 14000 жана башкалар.

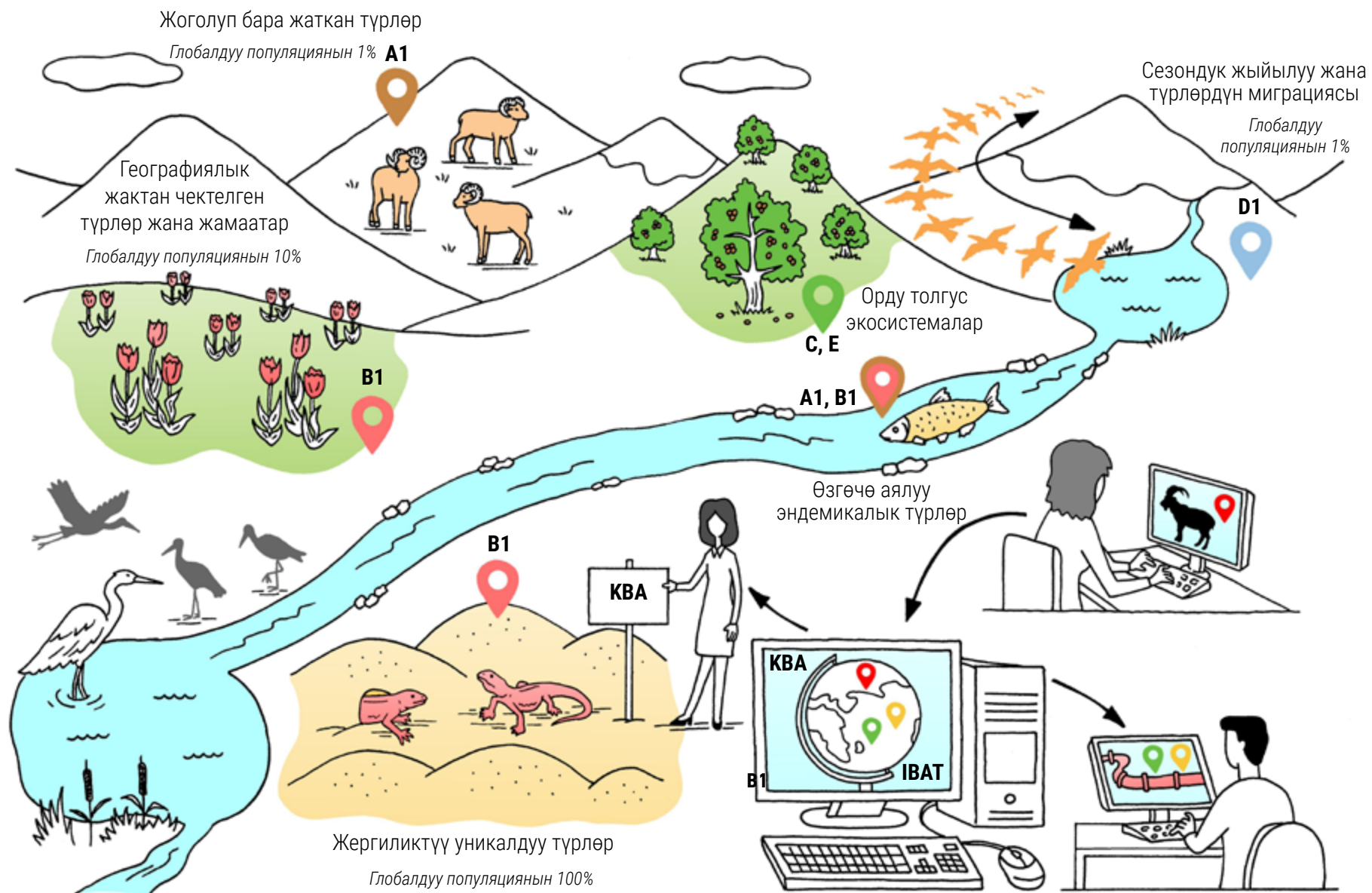

Компаниялардын социалдык-экономикалык көрсөткүчтөрү (ESG), алардын имиджи жана ачык отчеттуулугу.

Экологиялык стандарттар жана инвесторго талаптар: «Бир алкак жана бир жол» жана эл аралык өнүктүрүү банктарынын жашыл принциптери.

Биологиялык ар түрдүлүктүн негизги аймактары боюнча (КРБ) жаратылышты коргоо боюнча эл аралык союздун глобалдык стандарты (МСОП)

Борбор Азиядагы корголуучу аймактардын негизги категориялары

Коруктар (МСОП I)

Илимий максаттарды кошпогондо, чарбалык иштерге тыюу салынган жана баруулар чектелген жаратылышты катуу коргоочу аймактар.

Улуттук жаратылыш парктары (МСОП II)

Чарбалык иштерге тыюу салынган, бирок туристтерди жана жергиликтүү тургундарды киргизүүгө боло турган жаратылыш аймактары.

Коруктар (МСОП IV)

Жергиликтүү маанидеги жаратылыш аймактары, бул жерде адамдардын ишмердүүлүгү чектелген. Туристтерге, коомчулукка жана айрым долбоорлорго уруксат берилет.

Аңчылык жерлери

Жапайы жаратылышты коргоо жана өтө жөнгө салынган аңчылык үчүн бөлүнгөн жерлер. Туристтерди, калкты жана инфраструктуралык долбоорлорду кабыл алуу мүмкүн.

Суу коргоо аймактары

Дарыянын каналдарынын булганышына, нугун бузууга жана анын ичинде кум жана шагыл казууга жол берилбеген аймактар.

Жаратылыш эстеликтери

Уникалдуу касиеттери бар, тарыхый жана коомдук мааниси бар жаратылыш жерлери.

